

دانشگاه پیام نور

دانشکده الهیات

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته تاریخ تشیع

گروه علمی تاریخ

عنوان پایان نامه:

حیات فکری علمی علامه محدث نوری (میرزا حسین)

دانشجو:

افسانه رضا زاده

استاد راهنما:

دکتر سید حسین مجتبوی

استاد مشاور:

دکتر محمد رمضانپور

مهر ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به خانواده ام؛

پدرم، اسوه ی تلاش
مادرم، کوه بردباری.

تقدیر و تشکر

با سپاس فراوان از کلیه ی عزیزانی که در انجام این پژوهش با راهنمایی های ارزشمند خود یاری ام داده اند؛ بویژه از استاد راهنما جناب آقای دکتر سیدحسین مجتبوی و استاد مشاور جناب آقای دکتر محمد رمضان پور سپاسگزاری نموده و از خداوند منان برای ایشان توفیق روزافزون استدعا دارم. همچنین لازم می دانم از همسرم که در تمامی مراحل این پژوهش یاری ام نمودند کمال تشکر و سپاسگزاری را داشته باشم.

چکیده

علامه محدث نوری در شمار عالمان شیعی بزرگ و برجسته قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم (ه.ق) می باشد که از میان خاندان دانشمند و عالم پروری برخاسته و در تاریخ علمی، سیاسی - اجتماعی و فرهنگی ایران تأثیرگذار بوده است.

در این پایان نامه به روش تحلیلی و توصیفی و با بهره گیری از شیوه ی تحقیق کتابخانه ای، ضمن بیان زندگی و شرح حال محدث نوری و اشاره به حیات فرهنگی و اجتماعی ایشان در حوزه های مختلف، حیات علمی و آثار و تألیفات ایشان مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

محدث نوری از پرکارترین دانشمندان و عالمان قرن سیزدهم (ه.ق) و در شمار آگاه ترین عالمان به حدیث و علم رجال و ... می باشد. وی به تألیف و تصنیف کتاب های فراوانی در سطوح مختلف پرداخته و در مجموع توانست بیش از سی عنوان کتاب بنویسد. اگر چه یکی از این آثار مورد انتقاد قرار گرفته است اما تبحر محدث نوری در احادیث اسلامی و مطالب رجالی به اندازه ای است که دانشمندان اخیر به گفته های او استناد می جویند. علاوه بر این وی توانست در طول حیات خود منشأ خدمات ارزنده ای باشد. او سهم عمده ای در تربیت شخصیت های بزرگ شیعی داشته و در مکتب او شاگردان زیادی پرورش یافتند. همچنین در حراست از مرزهای فرهنگی و عقیدتی به مبارزه با غربزدگی و در راه استقلال مادی و معنوی شیعیان نیز به تلاش پرداخته است.

کلید واژه

حیات فکری، تألیفات، حیات علمی، محدث نوری، میرزا حسین

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه و کلیات طرح تحقیق.....
۶	معرفی و نقد منابع.....
۱۰	فصل اول - شرح حال محدث نوری
۱۱	۱-۱-۱ زندگی نامه خود نوشت.....
۱۳	۱-۱-۲ زندگی نامه محدث نوری به بیان میرزا یحیی اصفهانی.....
۱۷	۱-۱-۳ بیوگرافی محدث نوری.....
۱۷	۱-۳-۱- تولد.....
۱۷	۱-۳-۲- تحصیلات.....
۱۸	۱-۳-۳- سفرها.....
۱۹	۱-۳-۴- مرگ.....
۲۱	۱-۴-۱ خاندان نوری.....
۲۶	فصل دوم- اساتید و شاگردان محدث نوری
۲۷	۱-۲-۱ اساتید محدث نوری.....
۳۷	۱-۲-۲ شاگردان محدث نوری.....
۵۳	فصل سوم- اجازات محدث نوری
۵۶	۱-۳-۱ متن اجازه به شیخ فضل الله نوری.....
۵۸	۱-۳-۲ اجازه روایتی به شیخ عباس قمی.....
۵۹	۱-۳-۳ اجازه روایتی به صدرالاسلام همدانی.....
۶۱	۱-۳-۴ اجازه روایتی به سید نصرالله تقوی.....
۶۲	۱-۳-۵ اجازه روایتی به میرزا محمد ارباب قمی.....
۶۵	فصل چهارم - آثار و تألیفات نوری
۶۷	۱-۴-۱ الاربعونیات.....
۶۷	۱-۴-۲ البدرا المشعشع فی احوال ذریه موسی المبرقع.....
۶۷	۱-۴-۳ تحیه الزائر و بلغه المجاور.....

۶۹ ۴-۴- جنه المأوى
۷۰ ۴-۵- حاشیه توضیح المقال
۷۰ ۴-۶- دارالسلام
۷۲ ۴-۷- سلامه المرصاد
۷۲ ۴-۸- شاخه طوبى
۷۳ ۴-۹- صحیفه ثانیه علویه
۷۵ ۴-۱۰- صحیفه رابعه سجاده
۷۶ ۴-۱۱- ظلمات الهاویه
۷۶ ۴-۱۲- فصل الخطاب فى تحریف الكتاب
۸۶ ۴-۱۳- فهرست کتابهای کتابخانه شخصی
۸۶ ۴-۱۴- فیض قدسی
۸۷ ۴-۱۵- کشف الاستار
۸۹ ۴-۱۶- کلمه طیبه
۹۱ ۴-۱۷- لؤلؤ و مرجان
۹۴ ۴-۱۸- مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل
۱۰۱ ۴-۱۹- معالم العبر
۱۰۲ ۴-۲۰- مواقع النجوم
۱۰۳ ۴-۲۱- مولودیه
۱۰۳ ۴-۲۲- نجم الثاقب
۱۱۰ ۴-۲۳- نفس الرحمن
۱۱۵	فصل پنجم - حیات سیاسی - اجتماعی، مذهبی، فرهنگی محدث نوری
۱۱۶ ۵-۱- حیات سیاسی - اجتماعی
۱۱۶ ۵-۱-۱- در فتوای تحریم تنباکو
۱۱۸ ۵-۱-۲- پشتیبانی از شرکت نساجی اسلامی
۱۲۰ ۵-۲- حیات مذهبی
۱۲۰ ۵-۲-۱- پیاده رفتن به کربلا
۱۲۱ ۵-۲-۲- جلوگیری از تحریف عاشورا
۱۲۲ ۵-۲-۳- توجه به ساحت مقدس حضرت مهدی (عج)
۱۲۵ ۵-۲-۴- تعمیر مشاهد مشرفه

۱۲۶ ۳-۵- حیات فرهنگی
۱۲۶ ۱-۳-۵- حراست از مرزهای فرهنگی و عقاید مسلمین
۱۲۷ ۲-۳-۵- کتابخانه محدث نوری
۱۳۳ ۳-۳-۵- نظم و برنامه
۱۳۴ ۴-۳-۵- توصیه نامه اخلاقی محدث نوری
۱۳۸ فصل ششم- محدث نوری در بیان بزرگان
۱۴۹ نتیجه گیری
۱۵۲ فهرست منابع و مآخذ
۱۶۵ ضمائم

مقدمه

در میان سرزمین های اسلامی ، ایران یکی از درخشان ترین مهدهای علم و دانش بوده و می باشد. علما و دانشمندان ایرانی نقش بزرگ و حساسی در سراسر جهان داشته اند به گونه ای که هنوز از کتب این بزرگواران در مجامع علمی جهان استفاده می شود . در سرزمین ایران نیز همه ی مناطق و بلاد از نظر علم و تمدن یکسان نبوده و نیستند . برخی از شهرها و مناطق ، محل پرورش علما و فقهای زیادی بوده است که به عنوان نمونه می توانیم از " مازندران " نام ببریم که از جمله مناطق عالم خیز ایران بوده است . در بین علمای بزرگوار نوابغی وجود داشته اند که نظیر آن ها در تاریخ فقه و فقهات کمتر دیده می شود . هرچند تمامی مردان بزرگی که شمع وجود خود را در مسیر احیاء امت اسلامی و وحدت صفوف و تجدید عزت مسلمین افروختند قابل تقدیر می باشند ولی نظر به تفاوت هایی که در اندیشه و عمل آنها مشاهده می شود ، زندگی و فکر آنها شایان تأمل و ارزیابی است و همانگونه که در منش و کنش آن ها نقاط قوت فراوانی وجود دارد ، نقاط ضعفی نیز مشاهده می شود و بهره کامل از شرح زندگی آنان در گرو تحلیل صحیح و علمی با ملاحظه ی شرایط تاریخی آنان می باشد. از میان علما و برخی از رجال شیعه ، اندیشمندانی همچون مرحوم محدث نوری در تاریخ علمی ، اجتماعی و فرهنگی ایران تأثیرگذار بوده اند.ایشان توانستند کتاب هایی در حوزه رجال و حدیث از خود به یادگار گذارند که برخی از آن ها در موضوع خود بی نظیرند و جای شایسته ای برای خود باز کرده اند. بیش از شصت سال خدمت به خاندان پیامبر (صلی الله علیه وآله و سلم) و نشر اخبار نورانی از آن بزرگواران ، کوشش و اهتمام در عمل به آن احادیث ، تربیت مروجان احادیث در تمام این دوره ، سفرهای متعدد و ملاقات با دانشمندان بزرگ ، تهیه کتاب های نفیس و استنساخ و مقابله و شناخت صاحبان آن کتاب ها و دهها عنوان برنامه علمی و عملی دیگر ، زندگی ای سرشار از نکته های اخلاقی ، علمی و عملی می سازد که لحظه لحظه ی آن اسوه و الگو برای رهروان این راه می گردد.

این رساله از ۶ فصل جداگانه تشکیل شده است. فصل اول به بیوگرافی و شرح حال محدث نوری و خاندان ایشان پرداخته است. در فصل دوم اساتید و شاگردان محدث نوری معرفی و مورد شناسایی قرار گرفته اند. فصل سوم شامل اجازه نامه هایی است که محدث نوری به برخی از شاگردان خود داده است. در فصل چهارم که هدف اصلی این تحقیق است، آثار و نوشته های محدث نوری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته اند. در فصل پنجم به اقدامات اجتماعی و فرهنگی و مذهبی محدث نوری پرداخته شده است. فصل ششم که فصل آخر این مجموعه است، دربردارنده ی بیانات بزرگان و برجستگان دینی و علمی نسبت به محدث نوری می باشد.

از جمله محدودیت هایی که نگارنده در راستای به انجام رساندن این رساله با آن مواجه بوده است عدم دسترسی به منابع و کتابخانه تخصصی در ارتباط با این موضوع و همچنین عدم دسترسی مستقیم به استادان راهنما و مشاور به جهت دوری مسافت می باشد.

بی شک پژوهش حاضر خالی از نقایص و کاستی نیست و لذا امید است استادان محترم با ارائه نقطه نظرات خویش به پرباری آن کمک کنند تا این پژوهش بابتی برای نگاهی تازه به مقوله آشنایی با آثار و دستاوردهای علمای دینی، و راهگشای سودمندی برای محققان آینده قلمداد شود.

مسأله تحقیق

بی تردید در طول تاریخ، افرادی یافت می شوند که رقم زننده حوادث و رویدادهای موثر در سرنوشت جوامع و نیز علوم و معارف بوده اند. از میان علما و برخی از رجال شیعه، اندیشمندانی همچون مرحوم محدث نوری در تاریخ علمی، اجتماعی و فرهنگی ایران تأثیرگذار بوده اند. ایشان توانستند کتاب هایی در حوزه رجال و حدیث از خود به یادگار گذارند که برخی از آنها در موضوع خود بی نظیرند و جای شایسته ای برای خود باز کرده اند و بر برخی از آنها نقدهایی وارد شده است. در این پژوهش، آثار و کتاب هایی که

محدث نوری در طول حیات خود نوشته اند در کنار سایر اقدامات و فعالیت های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی ایشان مورد نقد و بررسی قرار خواهند گرفت.

بیان سوال اصلی تحقیق

دستاوردهای علمی و فکری علامه محدث نوری و کتاب هایی که ایشان در حوزه علوم اسلامی نوشته اند چه می باشد؟

بیان سوال های فرعی

۱. بیوگرافی و شرح حال علامه محدث نوری چگونه بوده است؟
۲. دانشمندانی که از خاندان نوری برخاستند چه کسانی بوده اند؟
۳. مهمترین اساتید و شاگردان علامه نوری چه کسانی بودند؟ و چه آثاری از خود به جا گذاشته اند؟
۴. اقدامات اجتماعی، فرهنگی و مذهبی علامه نوری چه بوده است؟
۵. چه نقد و انتقاداتی بر زندگی و حیات علمی این عالم وارد شده است؟
۶. علامه محدث نوری از دیدگاه بزرگان و صاحب نظران معاصر چگونه بوده است؟

سابقه و ضرورت انجام تحقیق

درباره پژوهش مورد نظر در منابع و مأخذ قدیم از جمله "الذریعه" از آقابزرگ تهرانی و "ریحانه الادب" از محمدعلی مدرس به چشم می خورد. همچنین کتاب نقباء البشر آقابزرگ تهرانی نزدیک به پانزده صفحه به حیات و زندگی محدث نوری اختصاص داده است. در میان تألیفات جدید نیز دو کتاب با عناوین "محدث نوری - روایت نور" از محمد محمد صحتی سرورودی و "محدث نوری" از مصطفی صفاخواه نوشته شده است. این دو کتاب بیشتر به مقوله زندگی و شرح حال محدث نوری پرداخته اند و حیات علمی و

آثار و کتاب های محدث نوری به طور جامع مورد بررسی قرار نگرفته است . با توجه به اهمیت این آثار ، جا دارد که به طور مفصل به این موضوع پرداخته شود.

فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی

۱. علامه محدث نوری از لحاظ فرهنگی و نشر کتب علمی و آثار شیعی در سرزمین های اسلامی ایفای نقش نموده است.

فرضیات فرعی

۱. علامه محدث نوری در شمار عالمان بزرگ و برجسته قرن سیزدهم (ه.ق) می باشد.

۲. علامه نوری از خاندان دانشمند و عالم پروری برخاسته است.

۳. علامه نوری سهم عمده ای در تربیت شخصیت های بزرگ شیعی در دوران های بعد از خود داشته است که در روند گسترش فرهنگ شیعه تأثیرگذار بوده اند.

۴. نشر کتب معتبر علامه نوری برگسترش علم و آموزش شیعی مدد رسانده است .

۵. در میان معاصرین در زمینه نشر اخبار و آثار اهل بیت عصمت(ع) و احاطه در علم حدیث شناسی کسی به پای ایشان نمی رسد.

اهداف

۱. معرفی یکی از شخصیت های بزرگ و فرهیخته ایرانی .

۲. بررسی آثار و دستاوردهای فکری و علمی محدث نوری.

۳. آشنایی با اقدامات فرهنگی، اجتماعی و مذهبی محدث نوری .

روش انجام تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش ، روش معمول توصیفی - تحلیلی است. در این روش با بهره گیری از شیوه تحقیق کتابخانه ای ، داده های پژوهش جمع آوری شده و پس از طبقه بندی اطلاعات ، به تحلیل آن ها در راستای سوالات و فرضیات پژوهش پرداخته شده است.

معرفی و نقد منابع

برای انجام یک پژوهش تاریخی ، مراجعه به منابع مربوط به آن موضوع ، یک امر اجتناب ناپذیر می باشد. از آن جا که محقق تاریخ ، از وقایع مورد پژوهش برکنار بوده و تنها ارتباط وی با وقایع فقط از طریق مراجعه ی مستقیم به منابع است لذا شناخت منابع از گام های اساسی در انجام یک پژوهش تاریخی بوده و نقش تعیین کننده ای در روند شکل گیری تحقیق خواهد داشت. در ادامه به معرفی تعدادی از منابع مورد استفاده در این پژوهش پرداخته می شود:

طبقات اعلام شیعه

این اثر، دانشنامه ای در حدود ۲۰ جلد در شرح احوال و آثار عالمان شیعه از قرن ۴ تا ۱۴ هجری است که توسط شیخ آقابزرگ گردآوری شده است و آن را به ۱۱ بخش تقسیم کرده و مطالب مربوط به هر قرن به ترتیب حروف الفبای نام بزرگان شیعه آغاز و مرتب و تنظیم شده و هر بخش از نامی ویژه برخوردار است. بخش نهایی این دایره المعارف با عنوان مستقل «نقباءالبشری - القرن رابع العشر» مربوط به قرن چهارده ه.ق است که دارای ۵ جلد می باشد. چهار جلد آن در ۱۶۷۸ صفحه در نجف اشرف چاپ و در آن ۲۲۲۸ تن از دانشمندان معاصر معرفی شده اند. آقابزرگ تهرانی در جلد اول این بخش در بیشتر از ۱۰ صفحه به معرفی

محدث نوری ، اساتید و شاگردان ایشان پرداخته است و در قسمت های مختلف این پژوهش بخصوص بیوگرافی محدث نوری در فصل اول و اساتید و شاگردانش در فصل دوم مورد استفاده واقع شده است.

ریحانه الادب

این اثر نوشته محمدعلی مدرس خیابانی تبریزی (م ۱۳۷۱ ه.ق) از علمای پرکار در عرصه های مختلف لغت، فقه ، اصول ، حدیث و... است. کتاب ریحانه الادب حاوی شرح حال فقها، عرفا، حکما ، ادبای نامدار و بزرگ اسلامی می باشد که به جهت فارسی بودن ، سادگی ، سلیس بودن جملات و عبارات ، مورد توجه عموم می باشد. از امتیازات این کتاب می توان به رعایت نظم و ترتیب در اسامی مؤلفین ، ذکر مدارک و منابع و چاپ عکس و خط صاحبان تراجم اشاره کرد. در این کتاب به مناسبت، به ذکر عقاید بعضی از فرقه ها و مذاهب مثل اسماعیلیه و فطحیه نیز اشاره شده است. این کتاب در ۸ جلد به زبان فارسی به همّت انتشارات خیام تهران در سال ۱۳۶۹ به چاپ رسیده است و در این پژوهش بیشتر در فصل دوم که مربوط به معرفی و شرح حال علما(اساتید و شاگردان) می باشد مورد استفاده قرار گرفته است.

الذریعه الی تصانیف الشیعه

این اثر دایره المعارف کتابشناسی بزرگی است که به همّت علامه شیخ آقابزرگ تهرانی فراهم آمده است. الذریعه به عنوان منبع دسته اول در شناخت میراث مکتوب شیعه در قرون متمادی تا دوره زندگانی مؤلف شناخته می شود و تاریخ ادبیات شیعه در چهارده قرن پس از هجرت در آن گرد آمده است. این کتاب بر اساس حروف الفبا ترتیب یافته و به شرح حال نویسندگان و معرفی نسخ خطی آثار آنان می پردازد. در مورد انگیزه ی شیخ آقابزرگ در تألیف الذریعه چنین گفته شده است که جرجی زیدان (م ۱۹۱۴) در کتاب مشهور خود «تاریخ آداب اللغه العربیه» شیعه را طایفه ای کوچک دانسته که آثار قابل اعتنایی ندارند و اکنون

شیعه ای در دنیا وجود ندارد. این امر موجب شد تا شیخ آقابزرگ و سید حسن صدر (م ۱۳۵۴) و شیخ محمدحسن کاشف الغطاء (م ۱۳۷۳) هم پیمان شدند که هر یک در باب معرفی شیعه و فرهنگ غنی تشیع کاری را برعهده گیرند و بدین صورت پاسخ سخن جرجی زیدان را بدهند.

مجلدات الذریعه به صورت خطی در ۶ جلد و به صورت چاپی در ۳۰ جلد منتشر شده است و ترجمه فارسی آن با عنوان مصنفات شیعه توسط بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی مشهد به چاپ رسیده است. در این پژوهش، جلد‌های متعدد الذریعه در بخش مربوط به آثار و تألیفات محدث نوری مورد استفاده واقع شده است.

فواید الرضویه فی احوال علماء جعفریه

این کتاب تألیف شیخ عباس قمی، معروف به محدث قمی می باشد. ایشان از علمای معاصر محدث نوری و از شاگردان برجسته ی او بوده و تألیفات ارزنده ای به جهان اسلام تقدیم نموده است. فواید الرضویه اثری جامع و کامل به فارسی در شرح احوال و نقل آثار و فضایل نیکوی دانشمندان و بزرگان امامیه می باشد و در کل ۱۲۰۱ تن از دانشمندان، فقها، حکما و متکلمان شیعه را در بر می گیرد. محدث قمی برخی از این رجال را به اجمال در یکی دو سطر و برخی دیگر را به تفصیل، در چندین صفحه معرفی کرده است. این کتاب با این که به فارسی تألیف یافته در برخی مواضع، مطالب و اشعار را به عربی ذکر کرده است از آن جا که مؤلف این اثر از شاگردان و معاصران محدث نوری بوده است از بیانات ایشان در بخش های گوناگون این پایان نامه استفاده شده است.

محدث نوری، روایت نور

این اثر اولین کتابی است که به طور مستقل در ارتباط با زندگی و شخصیت محدث نوری نوشته شده است. نویسنده ی این کتاب محمد صحتی سرورودی می باشد و سال ۱۳۷۲ توسط سازمان تبلیغات اسلامی (مجموعه دیدار با ابرار) به چاپ رسیده است.

متن این کتاب ادبی است و با زبان تشبیه و استعاره و داستان گونه بیان شده است. نویسنده در بسیاری از موارد از ارجاع مطالب خودداری نموده است. در بخش مربوط به تألیفات محدث نوری نیز تنها چند کتاب را معرفی و بقیه را یک به یک نام برده است.

از آن جا که این کتاب اولین مجموعه در ارتباط با محدث نوری می باشد، در این پژوهش جهت آشنایی با اساتید و شاگردان و همچنین آثار و نوشته های مربوط به محدث نوری مورد استفاده واقع شده است.

علامه محدث نوری

این کتاب نوشته محمدحسین صفاخواه و عبدالحسین طالعی و دومین اثر مستقل پیرامون زندگی محدث نوری است که در سال ۱۳۷۸ توسط انتشارات ابرون منتشر شده است.

نویسنده در این اثر پس از معرفی محدث نوری، از شاگردان و استادان وی نام برده است. در بخش آثار و تألیفات محدث نوری نیز به توضیح اجمالی هر اثر پرداخته و مابقی را به بخش زیرنویس ارجاع داده است تا خواننده جهت اطلاعات بیشتر به منابع معرفی شده در زیرنویس مراجعه نماید. در مجموع، این کتاب از اولین مجموعه ها در ارتباط با محدث نوری است و در این پژوهش در تقسیم بندی زندگی و حیات فرهنگی و اجتماعی ایشان و آشنایی با منابع موجود در رابطه با این موضوع مورد استفاده قرار گرفته و دارای اطلاعات ارزشمندی می باشد.

فصل اول

شرح حال محدث نوری

۱-۱- زندگینامه خود نوشت

زا در کتاب «مستدرک الوسایل» بیان

علامه محدث نوری، در آخرین سال های عمر ،

کرده و می نویسد:

«ولدت في ١٨ شوال سنة ١٢٥٤ في قرية «يالو» عن كور طبرستان. وتوفي والدي و أنا ابن ثمان سنين. فبقيت سنين لا اجد مريباً، حتى بلغت اوان الحلم. فانعم الله علي بملازمه العالم الجليل الفقيه الزاهد الورع النبيل المولى محمد علي بن آقازين العابدين بن موسى رضى المحلّاتى.

و هاجرت معه الى العراق سنة ١٢٧٣، ثم رجع و بقيت في النجف قريباً في الربع سنين، ثم سافرت الى بلاد العجم لتشتت الامور، ثم رجعت ثانياً الى العراق سنة ١٢٧٨، و لازمت العالم النحرير الفقيه الجامع الشيخ عبد الحسين الطهراني، و هو اول من أجازني، و بقيت معه برهه في كربلاء ثم سنتين في الكاظميه.

و في آخرهما و هي سنة ١٢٨٠ رزقني الله تعالى زياره بيته الحرام، ثم رجعت الى النجف، محضرت مجلس بحث الشيخ مرتضى الانصارى اشهرأ قلائل الى ان توفّي، ثم سافرت الى بلاد العجم سنة ١٢٨٤ و زرت الرضا (عليه السلام) و رجعت الى العراق سنة ١٢٨٦، و فيهما توفي شيخنا العلامة الطهراني، و رزقت ثانياً زياره بيت الله الحرام و رجعت الى النجف، و بقيت سنين الى ان ساعدني التقديم بالمهاجره الى السامراء لما هاجر اليها الميرزا السيد محمد حسن الشيرازي، و بقيت فيها سنين؛ و رزقني الله تعالى فيها الحج ثالثاً و لما رجعت سافرت الى بلاد العجم ثالثاً سنة ١٢٩٧، و زرت مشهد الرضا (عليه السلام) ثالثاً، و رجعت مسافراً الى حج بيت الله الحرام رابعاً سنة ١٢٩٩، و رجعت و بقيت في سامراء الى سنة ١٣١٤، ثم رجعت مهاجراً الى النجف عازماً على التوطن فيه انشاء الله تعالى و قد ناهزت في العمر فوق الستين. و مضى كثير من عمري في الأسفار و الانتقال عن العلماء الأختيار. و مع ذلك رزقني الله تعالى في خلال ذلك جمع شتات الاخبار و نظم متفرقات الآثار». (نورى، بى تا، ج ٣: ٢)

در روز ١٨ شوال سال ١٢٥٤ در روستای «يالو» از روستاهای شهرستان نور مازندران متولد شدم. در حالی که هشت سال داشتم پدرم درگذشت. سال ها بدون مربی ماندم تا آنکه به حدود سن بلوغ رسیدم. در این زمان، خدای تعالی ملازمت عالم جلیل، فقیه زاهد، ورع نبیل، مولى محمد علی بن آقا زین العابدين بن موسى رضا محلّاتی را به من عطا فرمود. و با او (شیخ عبدالرحیم بروجردي) در سال ١٢٧٣ به عراق مهاجرت کردم. سپس

او بازگشت و من حدود چهار سال در نجف ماندم. بعد به دلیل تشتت امور، به ایران مسافرت کردم و بار دیگر در سال ۱۲۷۸ به عراق بازگشتم و ملازمت حضور عالم نحیر، فقیه جامع شیخ عبدالحسین تهرانی را برگزیدم. او اول کسی است که به من اجازه داد. با او زمانی در کربلا و سپس ۲ سال در کاظمین بودم. در سال ۱۲۸۰ خدای تعالی زیارت خانه خودش را به من روزی فرمود. سپس به نجف بازگشتم و چند ماه اندک به مجلس بحث شیخ مرتضی انصاری درآمدم تا درگذشت. آنگاه در سال ۱۲۸۴ به ایران بازگشتم و در آن سال به زیارت حضرت رضا (علیه السلام) مشرف شدم. بار دیگر در سال ۱۲۸۶ به عراق بازگشتم که در آن سال استاد علامه شیخ العراقین تهرانی درگذشت. بار دیگر به سفر حج رفتم و به نجف بازگشتم. برای سومین بار توفیق حج برایم نصیب شد. و پس از بازگشت، در سال ۱۲۹۷ به ایران سفر کردم، و برای دومین بار به زیارت مشهدالرضا (علیه السلام) مشرف گردیدم. در سال ۱۲۹۹ نیز برای چهارمین بار به حج مشرف شدم و به سامرا بازگشتم و تا سال ۱۳۱۴ در آن جا ماندم. آن گاه به اقامت در نجف تا آخر عمر - انشاءالله تعالی - به این شهر بازگشتم، تاکنون که بیش از ۶۰ سال از عمرم گذشته است، در این مدت، قسمت زیادی از عمرم در سفرها و خلوت کردن با علمای اخیار گذشته، و با این همه خدای تعالی در خلال این زمان جمع اخبار پراکنده و نظم متفرقات آثار را به من روزی فرمود. (صفاخواه، ۱۳۷۸: ۲۹-۲۷)

۲-۱- زندگینامه محدث نوری به بیان میرزا یحیی اصفهانی

یکی از فضلالی قرن چهاردهم که محدث نوری با او ارتباط زیادی داشت، میرزا یحیی بن محمد شفیع اصفهانی بود که محدث نوری، خاتمه مستدرک را برای او در اصفهان ارسال داشت و او به چاپ آن اقدام کرد. ایشان در پایان نسخه «خاتمه المستدرک» خود، مطالبی در شرح حال خود آورده که نکاتی از زندگانی محدث نوری را در بردارد. (تهرانی، ۱۳۹۲ ق؛ ج ۷: ۱۳۲)